

УДК 323.39:316.46(477.7)

О. М. Куцова,

Аспірант кафедри політології ІСН
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, к. 35,
м. Одеса, 65058, Україна
Тел.: 68-43-73.

ВПЛИВ РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ НА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ

В статті розглядається взаємозв'язок між регіональною політичною елітою та регіональним політичним лідерством. Аналізуються шляхи становлення регіонального політичного лідерства та вплив на даний процес регіональних політичних еліт.

Ключові слова: регіональна політична еліта, регіональне політичне лідерство, регіональний політичний лідер.

Феномен політичного лідерства та феномен політичної еліти з'явилися ще в давні часи, проте актуальність їх розгляду й досі залишається незаперечною. Зазвичай ці два явища пов'язують, та й не дарма кажуть, що "короля грає свита". Проте, вважається, що в демократичній політичній системі лідера висуває народ. Але часто лідер висувається політичною елітою, вона асоціює з ним свою політику, несе за нього відповідальність, тому ми не можемо заперечувати наявність впливу політичної еліти на процес формування політичного лідерства.

Проблема політичного лідерства та політичних еліт на регіональному рівні українськими дослідниками мало розглянута, виняток становлять роботи Л. Приходченко, О. Леонтьєвої, В. Олуйко, М. Шульги, А. Зоткіна, В. Роговиця. У Росії до цієї проблеми звертається більша кількість авторів, зокрема Огарев А. В., Понеделков А. В., Слєпцов Н. С., Куколев Н. В., Рісакова Т. М., Гржейшак С. Є., Бразілов С., Чернєшев А.

Метою даної статті являється аналіз взаємозв'язку та взаємовпливу регіональної політичної еліти та регіонального політичного лідерства в Україні. Виходячи з цього, можна сформулювати наступні завдання дослідження:

- дати визначення регіональній політичній еліті;
- визначити, кого можна вважати лідером регіонального рівня;
- проаналізувати шляхи становлення регіонального політичного лідерства, та роль у цьому процесі регіональної політичної еліти.

Статтю "Вплив регіональних політичних еліт на формування регіонального політичного лідерства в Україні" написано в рамках виконання комплексної науково-дослідницької теми кафедри політології ІСН ОНУ ім. І. І. Мечникова № 110 "Дослідження політичної взаємодії в умовах трансформації суспільства".

Нам необхідно визначитись, у тому, що ми розуміємо під поняттями

еліта, та власне політична еліта, оскільки серед науковців у визначенні терміну “еліта” не має однастайності, вони погоджуються лише в одному — у постулюванні необхідності існування еліти для суспільства. Тому почнемо з етимології слова “еліта”. Воно походить від латинського *eligere* і французького *elite* — кращий, добірний, обраний. Цей термін використовують досліджуючи правлячий клас і привілейовані верстви суспільства. З одного боку в політичній науці еліту розуміють, як групу людей, які володіють відрізняючими їх якостями та ознаками, які дозволяють їм впливати на погляди та думки інших членів суспільства. Проте, на думку автора, така інтерпретація більш характерна для теорії політичного лідерства, хоча подекуди вважається, що еліта це сукупність лідерів, ці поняття не тотожні, і коли ми будемо говорити про політичну еліту, то будемо розуміти під нею групу людей, що впливають на політичний процес в країні, на прийняття важливих державних рішень, а не на особистості, такий вплив має лише лідер. З іншого боку еліту можна трактувати як групу осіб, які володіють максимально чітко вираженими рисами, найвищими за певною шкалою вимірювань.

З точки зору російської дослідниці О. Гаман-Голутвіної, у сучасній науковій літературі виділяються три основні підходи щодо трактування поняття “політичної еліти”.

- позиційний, який встановлює ступінь політичного впливу тієї чи іншої особи з огляду на її позиції в системі влади (до еліти, згідно з цим підходом, відносять передусім членів уряду, парламенту);
- репутаційний, що базується на виявленні рейтингу політика за допомогою експертних оцінок;
- концептуальний, базується переважно на виділенні осіб, які приймають стратегічні рішення.

Дослідниця, підтримує концептуальний підхід, до речі цей підхід має значне поширення у сучасній науці, і на думку автора також найбільш актуальний, згідно з ним політична еліта включає в себе осіб, які приймають стратегічно важливі рішення. Таким чином під поняттям політична “еліта” О. Гаман-Голутвіна розуміє меншість суспільства, яка є достатньо самостійною, соціальною групою, що являється суб’єктом підготовки та прийняття (або впливу на прийняття/неприйняття) найважливіших стратегічних рішень і яка має необхідний для цього ресурсний потенціал. [1, с. 98-99].

Роль політичної еліти в суспільстві відображають її функції: 1) еліти відіграють найважливішу роль у визначенні політичної волі соціальної групи, усього суспільства й у виробленні механізмів реалізації цієї волі; 2) еліти покликані формувати політичні цілі своєї групи; 3) еліти регулюють діяльність з політичного представництва групи, дозуючи підтримку, посилюючи або обмежуючи її; 4) еліти є основним резервом керівних кадрів, центром добору й розміщення керівників на різних ділянках політичного й державного управління. [4].

Дуже часто між політичною елітою і політичним лідером виникають конфлікти, часом дуже гострі. Правляча еліта в умовах кризових процесів

може пожертвувати лідером, тим більше, якщо лідер використовує для порятунку системи заходи, які неприйнятні для більшої частини еліти, та в свою чергу відвертається від нього, лідер може залишитись сам на сам. Наприклад Хрущов, який замінив явних сталіністів своїми соратниками, зрадили його, оскільки навіть поверхневі реформи сприймалися як загроза для них, те ж саме відбулось і з Горбачовим у серпні 1991 року. Тому, можемо сказати, що нелегка доля політичного лідера у наш час, адже саме він відповідає за прорахунки еліти, яка його підтримувала, адже саме з ним народ асоціює свої успіхи та поразки, на нього переносить почуття благоговіння або ненависті.

Проблема політичного лідерства у радянській соціально-політичній та соціально-психологічній літературі не порушувалася з кінця 20-х практично до середини 60-х років минулого століття. Проте, на початку 80-х років ХХ ст., серед науковців починає з'являтися інтерес до цього феномена. Лише демократичні перетворення, особливо після проведення виборів президентів республік, а потім незалежних держав, дали змогу визнати існування феномена політичного лідерства на державному рівні, оскільки виникла необхідність суспільства у політичних лідерах.

Науково-теоретична оцінка політичного лідерства стає загальним явищем. У той же час у дослідженнях ще недостатньо представлене розуміння політичного лідерства як процесу, і дуже часто поняття “політичне лідерство” і “політичний лідер” ототожнюється, хоча лідерство як процес не може бути тотожним лідеру як суб'єкту.

Під політичним лідерством, на думку української дослідниці Школяр М. В., ми можемо розуміти процес розгортання політики в часі і просторі, де основною є впорядкована послідовність дій і взаємодій між акторами даного політичного процесу (суб'єктами (лідерами) та об'єктами (громадянами). Ці дії та взаємодії становлять його зміст, котрий можна інтерпретувати і як певну послідовність у реалізації функцій лідерства, і як процес “несиметричної взаємодії” (розгортання владних політичних стосунків) між лідером та послідовниками, і як перебіг політичної кар'єри конкретного лідера, яку можна структурувати на певні етапи політичного життя (передполітична діяльність, рекрутування, самовисування, власне процес входження у владу, безпосередня політична діяльність, вихід у політичний “запас”, політична “смерть” чи “безсмертя” (канонізація) тощо). [5]. Тобто під політичним лідерством ми також можемо вважати процес становлення політичного лідера. Цей процес залежить від системи рекрутування політичних лідерів до владного олімпу: антрепренерської (підприємницької) системи чи системи гільдій. Щодо рекрутування політичних лідерів в Україні на регіональному рівні, має місце остання, оскільки цьому перешкоджає наявність виборності губернаторів областей, та введена пропорційна система виборів на місцях.

На думку автора, феномен політичного лідерства у сучасному світі трансформується у зв'язку з медіатизацією політики та проявами не елітаризму, а демократизму. Лідер національного масштабу очолює певні суспільні групи, спирається на їхню підтримку, і, нерідко, висувається “від

імені” самих народних мас. Завдяки можливостям ЗМІ, лідер звертається безпосередньо до масової аудиторії, формуючи громадську думку, та отримуючи підтримку населення. Але на регіональному рівні зберігаються інші тенденції, оскільки лідер з одного боку має відповідати перед центром, а з іншого перед громадою, що його обрала, він обмежений у своїх можливостях, та й регіональні ЗМІ значно слабші у порівнянні з загальнонаціональними, а тому вплив елітних груп на його висунення та діяльність залишається незаперечним.

Існує думка, що лідерами регіонального значення будуть вважатися місцевий губернатор, голова обласної ради, голови місцевих партійних осередків та мер обласного центру. Проте на думку автора місцевий губернатор та голова обласної ради не може вважатись політичним лідером регіонального значення, оскільки в даному випадку мова йде про керівництво. “Справжніми” лідерами регіонального значення будуть вважатися сільські, селищні та міські голови, які пройшли процедуру легітимації на певній території, і в першу чергу відповідають перед населенням, що їх обирає. До політичних лідерів регіонального рівня також можемо віднести “політичних діячів центрально-регіонального масштабу, тих, хто працює і в регіоні, і в Києві. Здебільшого це лідери партійних організацій та громадських об’єднань, депутати Верховної Ради, вихідці з регіону, які спілкуються та співпрацюють з центральним керівництвом, активно відстоюють регіональні інтереси в центрі” [6, с. 87]. Таким чином, ми можемо сказати, що політичним лідером регіонального рівня може бути особа яка окрім того, що має формально-посадовий статус, підтримується населенням і здатна впливати на політичну свідомість і політичну поведінку людей певної території.

Регіональні еліти завжди відігравали серйозну роль у виробленні державної внутрішньої політики. В нашій країні сформувались доволі впливові регіональні еліти, про це говорить той факт, що об’єднання політиків за регіональною ознакою (створення регіонально орієнтованих партій) є більш впливовим ніж за ідеологічним. Утворення Ради регіонів при Президентові України, заснування спілки місцевих і регіональних лідерів є свідченням визнання регіональних еліт в Україні. Якщо виходити з низки визначень регіональною політичною елітою є: голови обладміністрацій, політичні діячі центрально-регіонального масштабу, представники великого бізнесу і капіталу, депутати обласних та місцевих рад, представники деяких громадських об’єднань, окремі представники мас-медіа та творчої інтелігенції, податкова адміністрація, прокуратура та правоохоронні органи.

Розподіл еліт зазвичай здійснюється за географічною ознакою. За адміністративно-територіальним поділом під регіонами слід розуміти області та райони. Проте, “регіональна еліта — це значною мірою сукупність міських еліт, які входять до неї. Не існує регіональних громад, існують тільки міські громади. Тільки міська громада є громадою, оскільки вона має цільну комунікацію, чітко узгоджені інтереси та політичні цілі, компактне місце проживання, значні ресурси для досягнення своїх цілей. Регіональна громада — утворення штучне, віртуальне або тимчасове, яке проявляє себе

тільки в кризових ситуаціях. Натомість міська громада проявляє себе, принаймні має себе проявляти, постійно” [3, с. 172].

В багатьох випадках регіональна еліта, маючи специфічні риси та особливості, повноваження, разом з тим багато в чому копіює загальнонаціональну (столичну еліту). Хоча з роками регіональна еліта України (особливо в колишніх високо індустріальних центрах) стає все більш досвідченою, самодостатньою у вирішенні конкретних соціально-економічних, політичних та інших проблем, тобто — мало поступається еліті загальнонаціональній [2, с. 43]. Це у свою чергу призводить до поступу регіональної еліти, вірніше регіональних еліт, до центру, з метою його контролю, а тому ми не маємо загальнонаціональної еліти ми маємо сукупність регіональних еліт у центрі, які відстоюють в першу чергу власні інтереси.

У процесі становлення регіональних еліт ми можемо виділити такі етапи:

Перший: 1990 — перша половина 1994 року — етап суперництва ідей унітаризму і федералізму. На цей період припадає внутрішній “парад суверенітетів” (перед усім такий процес пов’язаний з Кримом). Були популярними ідеї розширення повноважень регіону, обговорювалась можливість запровадження федеративного устрою. Саме у цей період було посилення регіональних еліт на місцях, і рух більш сильних еліт до Києва. Першість у боротьбі за Київ спочатку була у львівської, більшою мірою культурної еліти, що перехопила її у індустріальної дніпропетровської. Одночасно із львівською регіональною елітою на “київський престол” почала активно претендувати донецька регіональна еліта.

Другий: друга половина 1994 — 2002 роки, пов’язаний з приходом до влади Л. Кучми, коли почався тривалий процес панування дніпропетровської групи, і початок занепаду впливу Львова на процеси формування владної еліти. В цей час обстоювалась ідея запровадження унітарної форми правління, опосередковано підтримувалася центральна влада та стримувався зростання ролі місцевої еліти у житті держави і суспільства. Була запроваджена президентська вертикаль.

Третій: 2002 рік — по теперішній час. Для нього характерною є боротьба між західною та східною елітами, що представлені донецькою регіональною елітою та львівською. Львівська утворила блок “Наша Україна”, де об’єднала своїх прихильників з інших регіонів — переважно на Заході та у центрі, а також частково на півдні (кримські татари). Донецька утворила “Партію регіонів”, яка має вплив на сході, півдні України, частково у центрі та Криму.

Маємо зазначити, що значний вплив на посилення регіональної політичної еліти, має політичний лідер, який об’єднує її, надаючи нове дихання. Таким для західної України виступив В. Ющенко, адже саме за рахунок його харизми львівська еліта повернула собі важелі впливу. Таким чином, слід погодитись з тим, що велику роль у формуванні регіональної політичної еліти, у її утвердженні на владному олімпі відіграє регіональний політичний лідер.

В цілому, ми можемо сказати, що саме наявність регіональної політич-

ної еліти говорить про необхідність формування регіонального політичного лідерства, оскільки регіони починають заявляти про себе про свої інтереси, про свою окремішність, свою силу та міць. З лав регіональної політичної еліти і починають з'являтися регіональні політичні лідери, проте, на думку автора, лідер має формуватись у публічній конкурентній боротьбі, де вирішальними є імідж та особисті якості кандидата, а тому лише за умови проведення реформи місцевого самоврядування відбудеться злам даної тенденції, та розпочнеться процес формування регіонального політичного лідерства демократичним способом.

Література

1. Гаман-Голутвіна О. Определения основных понятий элитологии // Полис. — 2000. — № 3. — С. 97-103, с. 98-99.
2. Головатий М. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст // Політичний менеджмент. — 2006. — спеціальний випуск. — С. 42 — 47.
3. Дацюк С. Центральна, регіональна та міська еліти // Ї. — 2006. — №45. — с. 168-174.
4. Михайловська О. Роль політичної еліти у процесах інституціоналізації громадянського суспільства // <http://www.politik.org.ua>.
5. Школяр М. В. Технологічність процесу політичного лідерства. Автореферат дис. ... канд. політ. наук. — Л., 2005.
6. Якубовський О. П., Приходченко Л. Л. Кадри, еліти, лідерство в державному управлінні. — Одеса: ОФ УАДУ, Оптимум, 2001. — 173 с.

Е. Н. Куцова,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар 24/26, к №35, г. Одесса, 65058, Украина.
Тел.: 68-43-73

ВЛИЯНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЭЛИТ НА ФОРМИРОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ЛИДЕРСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье рассматривается взаимосвязь между региональной политической элитой и региональным политическим лидерством. Анализируются пути становления регионального политического лидерства и влияние на данный процесс региональных политических элит.

Ключевые слова: региональная политическая элита, региональное политическое лидерство, региональный политический лидер.

E. N. Kutsova,

Department of politology, Institute of Social Sciences,
Odessa National University named after I. I. Mechnikov
r. 35, Frantsuzsky Boulevard, 24/26,
Odessa, 65058, Ukraine

**INFLUENCE OF REGIONAL POLITICAL ELITES ON FORMATION OF
REGIONAL POLITICAL LEADERSHIP IN UKRAINE**

Summary

The author studies the interrelation between regional political elite and regional political leadership. The author also analyzes the ways of becoming of regional political leadership and influence of regional political elites on the given process.

Key words: regional political elite, regional political leadership, the regional political leader.